

DET PÅKLÆDTE MENNESKE I DET 20. OG 21. ÅRHUNDREDES MODEKULTUR

Af:

Marie Riegels Melchior

Etnologi

ABSTRACT: Artiklen handler om studiet af dragt og mode inden for det danske, etnologiske fagområde i de sidste 60 år i anledningen af fagets jubilæum ved Københavns Universitet. Med artiklen præsenteres nogle af de forskellige forskningsretninger inden for feltet og forfatterens egne studier af moden i Danmark i løbet af det 20. og begyndelsen af det 21. århundrede. Til sammen viser det et fortsat dynamisk forskningsfelt, som den gang da faget holdt sit indtog som universitetsfag i årene omkring 1960.

NØGLEORD: Dragt, mode, dansk mode, faghistorie, det påklædte menneske.

Lykønskning til et fag og et af dets forskningsemner

Tillykke med 60-årsdagen! Etnologi er vel stadig et ungt fag, når det ses i forhold til Københavns Universitets mange hundrede års historie, men med mit forskningsmæssige interessefelt vil faget

nok også kunne hævdes at være en moden dame – vel i sin bedste alder – som skal fejres! Tillykke til faget og til os alle, som på den ene eller anden måde lever med dette, ”vores” fag, fordi vi fascineres af hverdagslivets fortællinger i alle dets mange udformninger og føler os kaldet til at formidle disse videre til andre.

I etnologien, den materielle folkelivsforskning (som faget hed for 60 år siden), har netop studiet af klædedragt været tilbagevendende. Bernhard Olsen (1836-1922), Dansk Folkemuseums grundlægger, fik gennem sine udstillingsiscenesættelser vakt interesse særligt for den førindustrielle bondekulturs klædedragt uden særlige egnspræg. Kulturhistorikeren Troels Troels-Lund (1840-1921) beskrev i fjerde bog af sit digre værk *Dagligt Liv i Norden i det sekstende Aarhundrede* (1879-1901) om klædedragten og belærte sin læser om, at forandringer og udvikling i dragtens udseende spores ved at studere hhv. dragtens stof og dens snit. Med afsæt i de kulturhistoriske museers dragtsamlinger, som kan ses som spejlinger af indholdet i Dansk Folkemuseums samlinger, er beklædningshistorien i en dansk sammenhæng siden blevet oprullet, udgivet og udstillet til glæde for det almene publikum, for fagfolk såsom tøjdesignere, syersker og skræddere og for etnologifagets egne udøvere. Alle har søgt og fået viden om, hvordan danskerne til skiftende tider fra 1500-1600-årene og frem til vor tid har gået klædt og i hvilken type tøj afhængig af stand og senere også livsstile.

Mange etnologer har bidraget til netop denne viden. Her kan nævnes Minna Kragelund (1978), Erna Lorenzen (1987), Bjarne Kildegaard (1993), Ingeborg Cock-Clausen (1994), Marianne Thesander (1994), Gerda Petri (1998), Kit Boding-Jensen (2011), Helle Leilund (2015), Mikkel Venborg Pedersen (2018), , Julia Lahme (2018), Kirstine Holm-Jensen (2018), og mig selv (2013). Som det fremgår, når flere af dette forskningsemnes forskere nævnes, er der tale om flere generationer af etnologer. Interessen for fokuset har ikke overraskende skiftet over tid fra bøndernes klædedragt over borgerskabets og elitens til indblik i beklædningsindustriens vilkår og udvikling, interesse for forbrugshistorie og identitetens praksisser gennem at være påklædt.

Emnet har vist og viser stadig at fascinere etnologer. Emnet relaterer så direkte til det levede liv og dets levevilkår. Fra vi som spæde svøbes i et klæde, til vi på den sidste rejse bliver klædt på i et – eventuelt af os selv – nøje udvalgt stykke tøj.

Hen over de senere år kan det konstateres, at interessen for studiet af, hvad der er blevet betegnet som "egnsdragter" eller det tøj folk gik med på landet i løbet af 1800-tallet, særlig i forbindelse med når man skulle være fin påklædt eller fin i kirken, er gledet i baggrunden til fordel for en interesse for folks tøj i almindelighed og mere specifikt modetøjet, som det fremstilles og anvendes som et massefænomen allerede fra 1950'erne og fremefter. Blandt de nyeste studier er således etnolog og museumsinspektør ved Museum Midtjylland, Kirstine Holm-Jensens, beskrivelse af den midtjyske tekstilbeklædningsindustri i bogen ULD (2018). Dertil kan nævnes etnolog Julia Lahmes jubilæumsbog for Magasin du Nord's Fond med den forklarende titel Damen i midten. Mode, kvinder & danmarkshistorien set gennem et stormagasins vinduer (2018) og Mikkel Venborg Pedersen bog Den perfekte gentleman (2018) om bl.a. herremode i perioden omkring år 1900. Jeg kan også pege på min egen forskning, som kredser omkring moden i Danmark i løbet af det 20. og 21. århundrede, der udmærker sig ved at være en tværdisciplinær design- og kulturhistorie, altså set fra modens og påklædningens perspektiv, for at kunne forstå sig på fænomener som designbegrebet dansk mode, den politiske påberåbelse af Danmark som modenation, og hvordan omgangen med et forbrugsgode som modetøj indvirker på levevis, moral og identitet.

Forskningspositioner

Med denne spredning i empiriske interesser og skiftende formål med forskningsarbejdet kan der ikke overraskende peges på flere forskellige forskningspositioner, som kendetegner de etnologiske studier af beklædning og mode (Melchior 2013, Melchior & Skov 2010). Det hele kan, som jeg ser det, koges ned til i alt fire måder at studere mode på. Den første forskningsposition kan betegnes som genstandsbaseret. Afsættet er den efterladte materielle kultur som vidnesbyrd om, hvordan tøj og moder har set ud førhen (fra 1600-tallet og fremefter). For at forstå historiens udvikling studeres og beskrives genstandens stof, tilvirkning og brug; dens form og praktiske funktion.

Med et mere generelt interesseskift fra tingene i den etnologiske forskning blev det også interessant for studierne af beklædning og mode at kunne sætte ord på tingenes betydning, i det man kan kalde en kulturalistisk tilgang, hvor det er ideen, at enhver kultur er en social konstruktion beroende på en bagvedliggende struktur, der gør det muligt at se den materielle side af kulturen som tegn, der kan aflæses for betydning.

Med opgøret med denne form for strukturalisme og med ideen om, at beklædning og modetøj er som ord, der kan læses som tekst, er der inden for den retning, der overordnet set kaldes nye materielle kulturstudier, fremvokset en forståelse af at omgangen med beklædning og mode er identitetsdannende. Parallelt hermed er også en fjerde forskningsposition blevet iøjnefaldende. Den kan betegnes produktionsorienteret, hvor det i udpræget grad er produktions- og distributionsleddet inden for særligt modetøjs fremstilling, der er i fokus. Inden for denne forskninginteresse er man interesseret i at forstå det empiriske fænomen kaldet modesystemet, som er den helhed af en mangfoldighed af processer, hvormed tøj i samspil med eksisterende forbrugspraksisser designes for efterfølgende at blive lanceret på markedet som værende udtryk for en ny mode.

Moden i Danmark: Chik-smart-moderne 1900-2020

Med min interesse for samtidens og det 20. århundredes beklædning og mode som en indfaldsvinkel til at forstå menneskers levevis og levevilkår er jeg præget af både den praksis- og produktionsbaserede forskningsposition, hvorfor jeg omtaler min forskning som studier i det påklædte menneske i en given tidsperiodes og et givent steds modekultur.

Netop nu arbejder jeg på et bogmanuskript med arbejdstitlen Moden i Danmark: Chik-smart-moderne 1900-2020, der skal munde ud i at være bind II af bogværket med den overordnede titel Moden i Danmark gennem 400 år, hvis anden forfatter er etnolog og seniorforsker ved Nationalmuseet, Mikkel Venborg Pedersen.

Mine studier kredser i forlængelse af min forskningsposition om følgende forskningsspørgsmål:

Hvordan fremstår det påklædte menneske i perioden?

Hvilke kulturelle kompetencer fordres, tilegnes og skabes af det påklædte menneske i og med skiftende modekultur?

Dette udgangspunkt har ledt mig til at skrive om blandt andet de to følgende emner beklædningskompetencer og forbrugspraksisser i relation til mode, for hermed at ... illustrere, hvordan den etnologiske faglighed fortsat bedriver forskning og formidling af studier i beklædning og mode.

Det møjsommelige arbejde og de nødvendige kompetencer for at se moderigtig ud

Det første emne handler som sagt om beklædningskompetencer, om det påklædte menneskes møjsommelige arbejde med at se moderigtig ud og de kulturelle kompetencer, det kræver for at kunne udføre dette arbejde. Her specifikt handler det om tiden omkring 2. Verdenskrig, perioden i store træk fra 1930'erne til 1950'erne. De borgerlige normer for ordentlighed og velklædthed er altdominerende. Det er kvinden, som står centralt i modens verden. Det er hende, modeindustrien har mest travlt med at nå ud med nye modeller flere gange årligt. Og hun har flere måder at følge med på. Husmoderbladene bringer modenyheder ud til det ganske land ligesom deciderede modemagasiner og illustrerede magasiner såsom Billed-Bladet, der udkommer for første gang i 1938. Aviserne har også deres modesider under rubrikker som Vi kvinder (Dagens Nyheder, 1955), Damerne først (Ærø Avis, 1962),

At følge moden krævede at man orienterede sig i modepressen. Og dernæst at man evnede at omsætte pressens ord og billeder til sit eget tøj. Nogle evnede at gøre det hele selv – tilegne sig moden og sy tøj selv. Gennem håndarbejde i skolen havde alle lært at sy. Flere havde også syarbejde som levebrød eller supplement til andet ufaglært arbejde. Jobannoncerne afslører, at ca. en tredjedel af de jobs, som tilbydes i aviser som Randers Dagblad og Folketidende i 1939, er for syersker. Andre køber sig til arbejdskraften. De bryder sig ikke om at sy, det keder dem, eller de har ikke tiden til det, som kvinden i Mern på Sydsjælland, der havde eget hønseri og derfor ikke tid til at sy, som hendes datter fortæller i et retrospektivt interview.¹ Omforandringssystemer var derfor et udbredt fænomen. Det vidnede om, at det langt fra var alle, som købte nyt, når moden skiftede. I stedet medbragte de en kjole, en frakke, en nederdel til omforandringssystemet, hvor gammelt blev syet om til nyt og eventuelt også tilpasses kroppens forandring, fra sidst tøjet havde været i brug.

Endelig kunne et besøg hos modeskaberens eller køb af nyt konfektionstøj i en standardiseret størrelse og med inspiration i stil og snit fra modeskaberens udgøre den nye mode. Fik man syet nyt, tog det tid. Med konfektionstøjet var det en anden sag, og siden slutningen af 1920'erne

---

¹ Interview med Esther Jensen, Mern, født 1931, 20. april 2015.

kunne impulskøb til en spontan begivenhed sagtens klares og kvinden stadig ligne en million, som en kvinde beretter i Nationaltidende i 1922. Modeskaberne, om det var i det direkte møde eller gennem interviews i artikler i dagspressen, fungerede gerne som formidlere af de nye moder og som oversættere af, hvordan et nyt ”look” kunne tilegnes den enkelte.

At være moderigtigt påklædt fordrede altså at lære sig et sprog om stil, snit og tekstile materialer. Det fordrede at prioritere tid til at gøre sig moderigtig. Med forståelsen for velklædthedens betydning for den samfundsmæssige accept og respekt blev investeringen attraktiv. At lære om tøj og påklædning begyndte allerede fra barnsben, og egentlig forskel på mænd og kvinder var der ikke i den henseende. Modeskift i herretøjet kunne dog synes langsommere, men i løbet af 1950’erne blev disse skift dog også stimuleret til at være oftere af det af beklædningsindustrien stiftede Dansk Herremoderåd (etableret i 1958). Man sagde til manden: ”Skal De ud, så klæd Dem om”. Det fik beklædningsforbruget til at stige og ifølge Dansk Herremoderåds beregninger fra et fald på god 25 procent som konsekvens af 2. Verdenskrig.

At udleve sin modeidentitet som hypebeast

Det andet nedslag fra mit arbejde handler om modeforbrug. Unge, og særlig unge mænd – og mode inden for de sidste 10 til 15 år. Med sociale mediers eksplosion og særlig mediet YouTubes udbredelse har unge mænd i alderen fra 12-13 år til begyndelsen af 20’erne gjort sig bemærket som mere ekstreme modeforbrugere. Det er nyt. Gennem et enormt udvalgt forbrug investerer, handler og kuraterer disse drenge sig selv og det indkøbte modetøj, som er de passionerede samlere og antikvitethandlere, hvor det dog er nyhedsprædikamentet, der sælger, og ikke brugte tings patina. De betegner sig som hypebeasts, et begreb, som er vokset ud af street- og skatermiljøet i New York, egentlig som en negativ betegnelse for, når nogen er helt besat af at gå dyrt klædt i det mest eftertragtede tøj.

Men nu samler begrebet hypebeast de unge drenge i et fællesskab omkring modetøj, der netop fra producenternes side dyrker produkternes eksklusivitet ved aldrig at møde efterspørgslen, sætte prisen lige nøjagtig derop, hvor den kun kan nås ved en ekstra anstrengelse fra køberens side. De unge ved godt, at de dyrker en særlig form for materialisme, som holder produktionshjulene i gang. Men de finder sig selv i fællesskabet omkring det at vide, kende og kunne identificere det modetøj, de køber, og de brands og de ”influencers”, de dyrker. De lader sig så at sige

kosmopolitisere gennem praksis, lærer at bevæge sig sprogligt og visuelt over grænser og på tværs af tid og rum, båret frem af ny teknologi – smartphones og nye kommunikative platforme som YouTube. De lader sig blive en del af modesystemet og deres påklædthed er svær at adskille herfra. Produktion og konsumtion filtreres sammen gennem deres praksis som kompetente forbrugere.

Konklusion

Jeg skal indrømme, at modens design- og kulturhistorie fascinerer mig, som eksemplerne forhåbentlig illustrerer. Måske kan vi godt, ligesom folk gennem århundreder har sagt det, istemme, at ”moden er en tyrant”, hersker over os, leder os i selvoptaget fordærv m.m. Men når det er sagt, så bliver vi mennesker ved med at interessere os for mode, og vi skaber jo modekultur selv gennem vores væren, vores omgang med den materielle kultur og vores tilbagevendende påklædning.

Ligesom etnologer før mig har givet indblik i og forståelse for de mange forskellige og komplekse levemåder, der er i den verden, vi er omgivet af, håber jeg også fortsat gennem den etnologiske forskning i det påklædte menneske og modekultur at kunne give indblik i og forståelse af hvordan vi som mennesker lever med mode og hvad mode betyder for os.

Litteraturliste:

- Boding-Jensen, Kitt (2011): ”Men vi laver altså også shoppeture uden at shoppe”. Solveig Hoberg, m.fl. (red.): Snit. Industrialismens tøj i Danmark. København: Museum Tusulanums Forlag, s. 193-215
- Cock-Clausen, Ingeborg (1994): Danske Dragter. Moden 1890-1920. Historicisme og nye tider. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck og Nationalmuseet
- Holm-Jensen, Kirstine (2018): ULD. Historien om den midtjyske tekstilindustri i det 20. århundrede. Herning: Forlaget Stout.
- Kildegaard, Bjarne (1993): Dressed in Time. København: Tiderne Skifter.
- Kragelund, Minna (1978): Folkedragter. Landboliv i fællesskabets tid. København: Nationalmuseet.
- Lahme, Julia (2018): Damen i midten. Mode, kvinder & danmarkshistorie set gennem et stormagasins vinduer. København: Gads Forlag.

- Leilund, Helle (2015): Uniformer på arbejde. Ph.d.-afhandling ved Saxo-Instituttet, Københavns Universitet.
- Lorenzen, Erna (1987): Hvem sagde nationaldragt? Aarhus: Wormianum.
- Melchior, Marie Riegels (2013): Dansk på mode. Fortællinger om design, identitet og historie i dansk mode. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Melchior, Marie Riegels & Lise Skov (2010): "Research approaches". Eicher, Joanne B. & Torora, Phyllis G. (red.): Berg Encyclopedia of World Dress and Fashion. Bind 10: Global Perspectives, Oxford: Berg, s.11-16.
- Pedersen, Mikkel Venborg (2018): Den perfekte gentleman – Mænd, stil og idealer i verden af i går. København: Gads Forlag.
- Petri, Gerda (1998): Kongelig barndom. Fotografier fra de private familiealbum, København: Nyt Nordisk Forlag.
- Thesander, Marianne (1994): Det kvindelige ideal. Kropsidealet i den vestlige kultur 1880'erne-1990'erne, Aarhus: Tiderne Skifter.

